

Потенціал християн-біженців

в українських церковних громадах Європи

Анотація. У статті порушено актуальне питання про потенціал українських християн біженців в новоутворених церковних громадах Європи. Наголошено на необхідності розуміння потенціалу місії Божого народу у світі, а також показано важливу складову послідовників Христа, яка виявляється в тому, що вони в світі є мандрівниками і чужинцями, котрим необхідно постійно відчувати голос Божий, застосовувати Боже Слово в своєму житті і поклонятися Господу в нових умовах життя.

Автор розглядає питання правильності виїзду християн за кордон під час війни, пошуку можливостей для реалізації свого потенціалу, а також проблем, з якими стикнулися біженці християни з України.

Зроблено акцент на важливості зосереджуватися на Бозі та Його Слові, щоб не втратити християнську ідентичність, яка полягає у довірі Богові всіх обставин свого життя і розумінні, що Він все контролює.

Ключові слова: війна, біженці, християнин, біблійний погляд, християнська ідентичність, Божий народ, мандрівники і чужинці.

Title: “The potential of Christian refugees in Ukrainian church communities across Europe”.

Annotation. The article raises an urgent question about the potential of Ukrainian Christian refugees in newly formed church communities in Europe. The article emphasizes the need to understand the potential of the mission of God’s people in the world, and also shows an important component of Christ’s followers, which is manifested in the fact that they are travelers and strangers in the world, who need to constantly feel the voice of God, apply God’s Word in their lives and worship the Lord in new living conditions. In the first chapter of the article, the issue of the legality of Christians going abroad during the war is considered. The second chapter examines the question of how Ukrainian Christian refugees can live in this world and realize their potential. The third chapter examines the acute issues faced by Christian refugees from Ukraine. The article emphasizes the importance of focusing on God and His Word in order not to lose Christian identity, which consists in trusting God in all the circumstances of one’s life and understanding that He controls everything in this world.

Key words: war, refugees, Christian, biblical view, Christian identity, God’s people, travelers and foreigners.

Костянтин Тетерятников, PhD, кандидат філософських наук (Кременчук, Україна). ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9741-7379>

Вступ

◆ Агресія Росії проти України призвела до виїзду за кордон мільйонів людей, зокрема й тисяч євангельських віруючих, які здебільшого мали можливість перетнути кордон як багатодітні сім'ї. Багато хто з них почав шукати церкву за місцем свого нового проживання, а хтось виявив ініціативу щодо створення такої церкви, там де перебував.

Це сприяло тому, що буквально за рік з'явилися десятки українських церков у Європі, а ті, які вже були, як-от у Польщі, збільшилися в кілька разів. З одного боку, вкотре виявився місіонерський потенціал українського євангельського християнства, яке проблему війни перетворило на можливість створення нових громад у країнах Європи.

У ці нові зібрання приходять не тільки ті, хто і в Україні був охрещеним послідовником Христа, але і ті, хто почав регулярно відвідувати богослужіння тільки за кордоном. Наприклад, у новій українській громаді міста Вісбаден (Німеччина) недільне богослужіння відвідує разом із дітьми близько двохсот осіб, але тільки одна третя зібрання є членами церкви. Така картина не є винятком. Пояснюється це тим, що стабільні недільні богослужби українською мовою – єдині українськомовні зустрічі у чужомовному середовищі.

Важко сказати, що буде з цими громадами після закінчення війни, але можна бути певним, що поки війна триває наплив християн-біженців у Європу не припиниться, а отже будуть з'являтися нові християнські громади з українських біженців і церкви будуть зростати. І тут постає декілька запитань. Чи є виїзд віруючих з України правильним рішенням? Чи є у церквах, сформованих з українських біженців, потенціал? Чим вони можуть допомогти своїм братам і сестрам в Україні? На ці та інші запитання необхідно дати відповідь, тим надто тоді, коли зростання церков в Європі може призволити до занепаду церков в самій Україні.

Автор намагається дати відповіді на ці запитання, а також віднайти обґрунтований біблійний погляд на ситуацію. У першому розділі ми розглянемо питання доцільності виїзду християн за кордон під час війни. Далі буде порушене питання, як українським християнам-біженцям жити і реалізовувати свій потенціал в чужорідних умовах. В останньому розділі розглянемо проблеми, з якими християни-біженці з України стикнулися в нових умовах перебуваєте.

Чи є виїзд віруючих з України під час війни ПРАВИЛЬНИМ РІШЕННЯМ?

◆ Віруючі, які виїхали з України часто запитують себе про правильність такого рішення. Багато хто планує повернутися на Батьківщину після

закінчення війни, але більшість не може однозначно дати відповідь на це запитання. Експертні оцінки щодо загального відсотка повернення українців додому коливаються від 63% до 70%. «Такі дані на форумі Re: Open Zakarpattia 2023 надав Сергій Шаповалов, політичний аналітик Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, під час презентації дослідження Фонду»^[1].

Найпевніше, такий самий відсоток буде і серед християн-біженців. Частина тих, хто залишиться, буде залежати від здібності християн інтегруватися в нове життя і в нову для них культуру, вивчити мову і влаштуватися на роботу в тих країнах, де вони перебувають.

Але як би там не було, християни біженці запитують себе про доцільність свого вибору щодо виїзду за кордон. У цьому запитанні є бажання знайти Божу волю для свого життя, а це передбачає вивчення Біблії і пошук духовних відповідей. Що кажуть біблійні тексти про біженців? Чи є в Біблії засудження тих, хто тікає від війни?

Зрозуміло, що в Святому Письмі ми не знайдемо прямих текстів, які засуджують або заохочують людей тікати від війни, але ми можемо знайти біблійний погляд на розуміння того, хто такі віруючі на цій землі.

В Посланні Якова, яке було написане приблизно до 50 року I ст., або до проведення першого апостольського собору, про який ідеться в книзі Дій і де порушене питання про статус християн, навернених до Христа з числа язичників.

З перших слів Послання Якова з'являється звернення до тих, хто змушений був виїхати зі своєї батьківщини. Яків, будучи пресвітером єрусалимської церкви, звертається до віруючих так: «Яків, раб Бога й Господа Ісуса Христа, – дванадцятьом племенам, що в розсіянні: вітаю!» (Якова 1:1). Слова «що в розсіянні», грецькою – *en te diaspora*^[2]. Автор звертається до своїх членів громади, які перебувають «у розсіянні...». В єрусалимській громаді були представники всіх 12 племен і вони виявилися розсіяними по всьому світу. Особливість єрусалимської церкви в тому, що вона була церквою паломників.

Єрусалим був центром Ізраїлю за часів Ісуса Христа, а центром Єрусалиму був храм. Сюди йшли на свята юдеї з усього світу. Приходячи на свято до столиці, вони опинялися у зоні впливу єрусалимської церкви. Активна проповідницька діяльність апостолів призвела до феноменального поширення Божого Слова – тисячі паломників Єрусалиму чули проповідь і багато хто з них повірив в Ісуса Христа! Повертаючись на місце свого постійного проживання, вони несли Євангелію до своїх

[1] <https://espresso.tv/skilki-ukraintsiv-planuyut-povertatisya-v-ukrainu-ekspert-na-forumi-reopen-zakarpattia-2023>

[2] Ринекер, Фритц. Майер, Герхард. *Библейская Энциклопедия Брокгауза*. – Кременчуг: Издательство «Христианская заря», 2007. – С. 740.

міст... Наприклад, церква в Римі, найпевніше, утворилася завдяки такій спонтанній місіології.

Ще один текст на цю тему ми знаходимо у Першому посланні апостола Петра. Апостол починає своє послання такими словами: «Петро, апостол Ісуса Христа, – вибраним у розсіянні на чужині: в Понті, Галатії, Каппадокії, Азії і Витинії...» (1 Петр. 1:1) і потім продовжує: «Улюблені, благаю вас як чужинців і мандрівників, стримуватися від тілесних пожадливоростей, що воюють проти душі» (1 Петр. 2:11). Ми бачимо, апостол Петро йде ще далі, бо він не просто говорить про те, що перші християни розпорошені по всьому світу, а й називає їх чужинцями і мандрівниками. І це одна з перших характеристик християн щодо їхнього становища у світі. І важливо тут розуміти, що в ті часи християни були переважно єврейської національності і всі вони були буквально мандрівниками.

До 24 лютого 2022 р. українські віруючі сприймали ці тексти Біблії як інформацію про минуле і особливо не замислювалися над ними. Вони буквально не застосовували ці тексти до себе і думали про себе як про мандрівників розпорошених на чужині тільки в духовному сенсі... Але тепер ті, хто виїхав з України, сприймають ці характеристики буквально, бо через війну вони змушені емігрувати і стати мандрівниками на чужині.

Ось невтішна статистика. За кордоном України перебуває близько 8 мільйонів 177 тисяч громадян.^[3] Із 41 мільйона громадян понад 20% населення проживає за межами країни. Християни з України тепер мандрівники на чужині – це соціальний виразник. Християни є також «духовними мандрівниками на чужині». Світ, у якому вони народилися і прийшли до Христа, не належить їм. Вони не свої у цьому світі, як би вони не намагалися інтегруватися у нього.

Чому так? Тому що вони пішли за неприйнятним Богом. Хоча Христос і є Творцем цього світу, але в ньому він був чужим! Він народився як внутрішньо переміщена людина у своїй країні. Його мама – Марія з Назарету, а він народився у Віфлеємі. Потім йому довелося стати біженцем. Він та його батьки, Марія і Йосип, змушені були втекти за межі своєї країни – до Єгипту. Коли Ісус почав своє служіння, Він виявився неприйнятним – «до своїх Він прийшов, та свої Його не прийняли...» (Ів. 1:11). У результаті він був засуджений на смерть та розп'ятий на хресті.

Віруючі в Єрусалимі буквально через 3–4 роки після створення церкви в день П'ятидесятниці (близько 33–36 рр. після Р.Хр.) зазнали переслідувань, які тривали впродовж решти I ст. Апостол Павло пише: «Адже всі, що в Ісусі Христі бажають жити благочестиво, будуть переслідувані» (2 Тим. 3:12). Як бачимо, це невтішна характеристика.

[3] <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainsiv-ta-ih-migracia-zakordon-cerez-vijnu.html>

Розмірковуючи над тим, як Святе Письмо називає послідовників Христа в цьому світі, християни можуть робити висновок, що вони завжди будуть мандрівниками і чужинцями в цьому світі, де б вони не були, чи на батьківщині, чи на чужині. Тому християни, які виїхали з України під час війни, не повинні себе засуджувати за цей вчинок. У них могли бути різні мотиви, але вони своїм виїздом із країни не зробили нічого протиправного.

Ми не розглядаємо окремі випадки нечесного перетину кордону чоловіками, які уникали військової служби, яких засуджую не тільки суспільство і свідомі християни в Україні, але і власна совість.

ЯК УКРАЇНСЬКИМ ХРИСТИЯНАМ-БІЖЕНЦЯМ ЖИТИ ТА РЕАЛІЗОВУВАТИ СВІЙ ПОТЕНЦІАЛ НА ЧУЖИНІ?

◆ Як християнам-біженцям з України жити в цьому світі? Уважно читаючи Біблію, вони бачать, що є мандрівниками і чужинцями в цьому світі, а не лише послідовниками Христа. До того ж така характеристика стосується віруючих не тільки в Новому Заповіті, а й в Старому.

Найяскравішим прикладом цього є Авраам, який став мандрівником не тому, що його переслідували родичі за віру, а тому, що Бог закликав його вийти зі своєї землі.

У Книзі Буття 12:1 сказано: «І сказав Господь Аврамові: Вийди зі своєї землі й зі свого роду, і з дому свого батька — в землю, котру тобі покажу». Українські християни, йдучи зі своєї землі, стали на шлях Авраама, який також змушений був залишити свою країну, рідних і батьківський дім.

Авраам відрізняється своїм умінням чути Бога і тому Господь звертається до нього зі словом. У книзі Буття 17:1 – «Коли Аврамові виповнилося дев'яносто дев'ять років, з'явився йому Господь і сказав: “Я – Бог Всемогутній! Ходи зі Мною, і будь бездоганим!”».

Авраам ніколи не описував те, як він бачив Бога, але він чув Його кілька разів! І практично завжди коли він чув Бога, він слідував за Його голосом, навіть якщо це призводило до радикальних змін у його житті.

Чи вміють віруючі у Христа чути Божий голос? Тут слід зазначити, що Бог звертається до кожного віруючого персональним способом. Бог каже і сьогодні, але Його методи завжди різні. Що Він каже сучасним християнам? Віруючі часто зосереджуємося на тому, як Він говорить, хоча їм потрібно зосереджувати увагу на тому, що Він говорить їм.

Для євангельських віруючих головним інструментом слухання Божого голосу є Святе Письмо – Біблія. Але Бог може використовувати різні інструменти як донести Божим людям Своє слово. Головне їм не лише почути, а й застосувати його у житті.

Показовим тут є приклад в тексті Нового Завіту. В Євангелії від Луки 21:20-22, написано: «Коли ж побачите, що Єрусалим оточений військами, тоді знайте, що наблизилося його спустошення. Тоді ті, хто в Юдеї, хай втікають у гори, а хто всередині міста, хай виходять; ті, хто в околицях, хай не входять до нього, бо то будуть дні помсти, щоби сповнилося все написане». Ці слова були не лише виголошені Христом, а й записані його послідовниками. Вони збулися буквально через 33 роки, після того як були наголошені Христом, коли у 70-ому році війська римського полководця Тита оточили місто та зруйнували його.

Що тоді зробили послідовники Христа? Уся єрусалимська громада залишила Єрусалим і перемістилася до міста Пелла. Це було найближче безпечне місто, де можна було зупинитися. Таким чином вони застосували Боже Слово у своєму житті. Християни міста Єрусалима скоріше за все розуміли всю безперспективність повстання юдеїв проти римлян. Більше того, вони розуміли що цей відчайдушний крок приведе до повної поразки і знищення, як наслідок неприйняття Ісуса за Мессію Ізраїля.

Як християни України можуть застосовувати цей текст сьогодні? Якщо вони бачать, що війська ворога наближаються до міста де вони проживають, то настає час його руйнування. В цей момент віруючі повинні визначитись, чи будуть вони боронити місто, чи будуть залишати його.

Якщо християни Єрусалиму знали долю свого міста, то сучасні християни не можуть цього знати, але вони повинні вирішити, що їм робити? Захищати чи залишати? Тут немає єдиної вірної відповіді, але віруючі можуть розмірковувати персонально про волю Богу в своєму житті.

Коли Авраам вийшов із землі свого проживання, де б він не знаходився на новому місці, він ставив жертовники Богові. Про це написано в книзі Буття 12:5,7. – «І збудував там Аврам жертовник Господу, який йому з'явився».

Споруджувати жертовники, а точніше поклонятися Богу, це означає сьогодні, що де б християни не були – вони створюють місце поклоніння Богу. Для християн таким місцем поклоніння є помісна церква, громада християн, які збираються разом.

Боже Слово відкриває своїм читачам одну з важливих особливостей, як християн у цьому світі – віруючі розпорошені і вони є мандрівниками на чужині. Вони можуть відчувати це буквально, як зараз, але це також має духовний вимір. Християни йдуть за неприйнятим Богом, який, незважаючи на це, є Господом і Паном цього світу. Ця розділеність світу в майбутньому буде усунена, але зараз людство знаходиться в епіцентрі цього поділу.

Тому залишивши свою країну, християни біженці не змінили свою національність, ідентичність і ментальність. Напроти, саме на чужині вони

по-новому відчують свою національну ідентичність і приналежність до народу, де народилися. Саме тут на чужині вони відкривають для себе не тільки проблеми своєї нації, але і порівнюють її з іншими націями і таким чином бачать можливості, які допомагають їм використати себе як найкраще в цьому світі.

В чому ж вбачається потенціал християн біженців з України для Христа, Його Царства і помісної церкви? Чи є взагалі у біженців якісь потенціал, який вони можуть використовувати, щоб у кінцеву результаті прославити Бога? Ці питання допомагають зосередитись не на засудженні, чи виправдовуванні, а на тому, що може принести користь і збагатити глобальну і помісну церкву Христову.

По-перше, Святе Письмо не засуджує мирних людей в тому, що вони біжуть від війни, або залишають свою країну. В деяких прямих текстах Нового Завіту ми бачимо заклик бігти від військових дій. Але ті, хто встигли втекти, повинні розуміти, що тепер у них почався новий початок, новий відлік, начебто вони заново народилися. Їм тепер необхідно розпочинати життя по-новому, інтегруватися в тій країні куди вони потрапили і розуміти, що вони також мають зв'язок і зі своєю країною походження і з новою країною, яка їх прийняла.

По-друге, виїзд з зони військових дій допомагає швидше зцілитися від трав війни ніж тим, хто перебуває в цій зоні. Мирне небо також лікує і допомагає повернутися до мирного життя.

По-третє, саме в країні притулку християни можуть краще зрозуміти, як дивиться світ на події війни в твоїй державі, як він розуміє історію і національне питання. І тут українських віруючих чекає здивування і розчарування. Більшості байдужа історія і національне питання.

Більшість байдужа до військових конфліктів у світі. Наприклад, зараз у світі біля 26 війн та збройних конфліктів,^[4] але мало хто може перерахувати де саме ведуться бойові дії. Тільки невелика кількість експертів може назвати де саме відбуваються військові дії і класифікувати їх, як це робить «Індекс війни. 2022 річник».^[5] І тут дивуватись не має потреби, бо і самі українці мало що знають про інші збройні конфлікти і самі не зможуть перерахувати, де саме відбуваються війни. Наприклад, Джон Пол Ледерак, який запропонував проект примирення і розбудови миру, пише, що саме – «під час написання цього тексту (січень 1997 року) точаться сорок чотири конфлікти в тридцяти дев'яти країнах»^[6]. Він це писав тоді, коли в Україні

[4] У світі зараз 26 війн. Уроки збройних конфліктів в Африці, Чечні, Іраку, Ірані. <https://www.youtube.com/watch?v=8dEBoAPFDY>

[5] Індекс війни. 2022 річник. <https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/index-vijny-2022.pdf>

[6] Ледерак, Джон Пол. *Розбудова миру. Стале примирення в розділених суспільствах*. – Київ: Дух і літера, 2019. – С. 24.

не було ніяких збройних конфліктів, але чи могли українці назвати хочаб п'ять збройних конфліктів по всьому світі? Зрозуміло, що в далекому 1997 році українці могли тільки знати про конфлікти на пострадянському просторі і радіти, що вони залишаються мирною країною з без'ядерним та позаблоковим статусом. Тому українці радіють, що більшість в світі готова допомогати їм, як людям, які стали жертвами війни, але ніхто не збирається заглиблюватись у причини цього військового конфлікту.

По-четверте, находячись саме в такому контексті життя, українські віруючі можуть прийти до висновку, що допомога своїй країні буде систематичною саме через них, а не через міжнародні організації, які мають ресурс допомоги на невеликий термін. Це ми бачимо на прикладі Польщі, яка в перші місяці війни стала місцем гуманітарної допомоги від сотень місій і благодійних організацій, але це було в 2022 році. Вже в цьому році в Польщі ми можемо порахувати кількість благодійних організацій на пальцях однієї руки.

Українські віруючі, які мають досвід згуртовуватись в громаду ще в Україні, приїджаючи на нове місце, шукають собі подібних, щоб разом поклонятися Богові в нових умовах і на новому місці. Але коли з'являються нові громади, ми бачимо що вони копіюють свій український досвід і не завжди готові до змін церковному житті і богослужбовій практиці. А якраз саме в цьому, ми можемо підійти творчо і бути відкритими до змін. Ми можемо по-новому подивитися на проведення богослужіння і не боятися змінювати форму.

Так, тільки в Німеччині за півтори роки війни українськими біженцями було організовано біля 54 громад.^[7] І це говорить про те що, віруючі з України бажають залишатися з українською ідентичністю в серці, проводячі богослужіння українською мовою і не забуваючи про свою Батьківщину.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, З ЯКИМИ СТИКНУЛИСЯ ВІРУЮЧІ БІЖЕНЦІ З УКРАЇНИ

◆ Українські біженці зіткнулися з різними гострими питаннями, коли вони емігрували в інші країни. Перше питання, це питання прощення. І це питання не завжди стосується особистого прощення того, хто завдав шкоди. Це питання стосується і колективної провини народу окупанта, армія якого прийшла грабувати чужу землю.

Це питання остається відкритим, тому що всі заклики Христа стосуються особистого прощення тих, кому завдали шкоди і ніде не стосується колективної провини.

[7] <https://www.almaz-germany.com/s-projects-basic>

В цьому питанні цікавий досвід єврейського народу щодо їхніх кривдників. До речі, це питання прощення колективної провини піднімається в повісті Симона Візенталя «Подсолнух» (рос.), де автор так і не знаходе відповіді, чи має він право прощати німецьким військовим їх злочини проти його народу?^[8] Але він це питання озвучив ще після Другої Світової війни. Тепер це питання піднімають українські християни щодо дій російських загарбників.

Друге питання, яке піднімають українські християни, це необхідність прийняття всього, що сталося в їхньому житті. Хтось залишив свій маєток, а хтось залишився без нього, бо він був розбомблений під час військових дій. Хтось залишився без батька чи матері, без чоловіка чи дружини, без сина чи доньки, без брата чи сестри. Війна приносить смерть. І це жахливе відчуття піднімає справедливе питання: чому саме вони загинули? Або що я не зробив такого, щоб зберегти їм життя? Ці питання, піднімає відома психологиня Едіт Егер в своїй автобіографічній книзі – «Вибір. Свобода полягає в тому, аби прийняти все, що сталося».^[9] Вона пояснює, як важливо прощати на особистому рівні, але тільки те, що було зроблено проти вас.

Третє питання стосується відношення до національного питання. Чи залишаються християни в тому етносі в якому народилися, коли на вернулися до Христа? Чи є це головним або другорядним питанням? Бо до останнього, національне питання у християн протестантів було другорядним. А тепер виявляється, що воно зовсім не другорядне і тут з'являється багато проблем, які тягнуться ще з далекого минулого. Так український історик Ярослав Грицак, в своїй книзі – «Подолати минуле: глобальна історія України», намагається запропонувати дивитися на минуле по-іншому і по-новому. Буквально він закликає – «ми маємо лише один обов'язок перед історією – її переписувати».^[10]

Тобто, іншими словами, українці повинні переосмислити минуле і надати йому нову інтерпретацію. І тут є і питання того, чому українські християни протестанти не ставили до уваги національне питання? Чому вони до останнього використовували російську мову, як мову богослужіння, мову теології, мову навчання, мову спілкування і так далі? Це було другорядним питанням, чи віруючі протестанти ще до цього не доросли?

І зрозуміло, що ці питання потребують відповідей і ці відповіді повинні з'являтися не тільки в середовищі пасторів і богословів, які залишилися в Україні, але і серед тих, хто залишив країну і знаходиться в еміграції.

[8] Візенталь, Симон. *Подсолнух: Повесть*. – М.: Текст, 2001. – С. 59.

[9] Егер, Едіт Іва. *Вибір: прийняти можливе*. – Київ: Книголав, 2022. – С. 43.

[10] Грицак, Ярослав. *Подолати минуле: глобальна історія України*. – Київ: Портал, 2022. – С. 7.

ВИСНОВКИ

◆ Українські віруючі живуть в час невизначенності, коли війна практично змінила все і вимусила велику кількість християн виїхати з країни. Але виїзд з країни не змінив християн. Вони як і раніше, залишаються українськими віруючими. Тільки тепер вони живуть в інших країнах, намагаючись інтегруватися по місцю проживання і зцілитися від травм війни.

Біженці, які покинули місце свого проживання несуть в собі великий потенціал служити Богу там де вони є. Вони можуть відкрити для себе з Святого Письма, що і раньохристиянська церква була церквою біженців, а віруючі названі як мандрівники і чужинці в цьому світі. Тобто, мало що змінилося з тих давніх часів. Тому для віруючих, які опинилися в статусі біженця важливо по-новому відновити своє покликання і побачити Бога в своєму житті.

В цьому плані християни біженці стоять перед викликом по-новому вчитися чути Бога в своєму житті, використовувати Боже слово в своєму житті і поклонятися Йому в нових умовах. І хоча християни прагнуть сталого миру, вони розуміють, що це не можливо і тому необхідно сприйняти нові умови не тільки як виклик, але і як можливості для служіння і самореалізації.

Віручим біженцям необхідно побачити свій потенціал в нових умовах і продовжувати бути Тілом Христовим в цьому світі. Вони не тільки ясніше розуміють свою національну ідентичність в нових умовах іншої країни, але і бачуть наскільки вони відрізняються в якісному плані від євангельських віруючих тих країн, де вони почали проживати. Зрозуміло, що українським християнам необхідно бути відкритими для Бога і розуміти, що все що твориться в цьому світі, контролюється Всевишнім, який продовжує вести Свою церкву, як «ковчег спасіння» для світу, який заблукав і потребує чіткий дороговказ в світлі Божого Слова.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Визенталь, Симон. *Подсолнух: Повесть*. – М. Текст, 2001. – 191 с.
- Грицак, Ярослав. *Подолати минуле: глобальна історія України*. – Київ: Портал, 2022. – 416 с.
- Егер, Едіт Іва. *Вибір: прийняти можливе*. – Київ: Книголав, 2022. – 400 с.
- Ледд, Дж. *Богословие Нового Завета*. – СПб.: «Библия для всех», 2003. – 800 с.
- Ледерак, Джон Пол. *Розбудова миру. Стале примирення в розділених суспільствах*. – К.: «Дух і літера», 2019. – 250 с.
- Люцер, Ервин. *Церковь в Вавилоне. Следуя призыву быть светом во тьме*. – Киев: Миссия Евразия, 2020. – 328 с.
- Ринекер, Фритц. Майер, Герхард. *Библейская Энциклопедия Брокгауза*. – Кременчуг: Издательство «Христианская Заря», 2007, – 1088 с.